

Льотна академія
Національного авіаційного університету

2020 рік

Монографія

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ**

Монографія

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ**

Кропивницький
2020

**Міністерство освіти і науки України
Льотна академія
Національного авіаційного університету**

**МОДЕРНІЗАЦІЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ**

Монографія

Кропивницький
2020

Рекомендовано до друку Вченою радою Льотної академії НАУ
(протокол № 8 від 16 грудня 2020 року)

Рецензенти:

Барановська Л.В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету.

Крижевська К.В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії Національного авіаційного університету.

М74 Модернізація професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі: монографія / кол. авторів; за ред. Т. С. Плачинда. – Кропивницький: «Поліум», 2020. – 428 с.
ISBN 978-966-8559-77-8

Монографія є підсумком дослідження ініціативної наукової теми «Шляхи вдосконалення професійної підготовки фахівців авіаційної галузі» (д/р № 0116U002028). У ній представлені напрацювання науковців щодо професійної підготовки майбутніх авіафахівців. Зокрема, актуалізовано питання формування необхідних професійно важливих якостей і фахових компетентностей в авіаційних фахівців; проаналізовано закордонний досвід підготовки авіаторів; наголошено на важливості формування у майбутніх фахівців авіаційної галузі вмінь рефлексії у контексті формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності курсантів / студентів; підкреслено важливість формування у майбутніх авіафахівців навичок професійної взаємодії та професійної комунікації.

Матеріали монографії призначаються для курсантів / студентів, викладачів та інструкторів льотних закладів вищої освіти.

УДК 378.013:629.7-051
DOI 10.33251/978-966-8559-77-8

РОЗДІЛ 4
ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ
ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ 343

Герасименко Л. С.

Шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх
пілотів та диспетчерів до професійного спілкування на
міжнародних повітряних трасах 343

Демченко І. В.

Педагогічні умови формування мотивації
іноземних студентів до професійної комунікації
у льотних закладах вищої освіти 367

Дранко А. А.

Педагогічні умови формування
професійної взаємодії майбутніх пілотів в екіпажах
у процесі наземної практичної підготовки 399

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 426

**Педагогічні умови формування мотивації
іноземних студентів до професійної комунікації
у льотних закладах вищої освіти**

Міжнародна спрямованість освіти ХХІ століття та розвиток економічних, політичних і культурних міждержавних відносин України, її інтеграція на міжнародний ринок освітніх послуг зумовлюють потребу вдосконалення вищої освіти, зокрема однією із найважливіших проблем у розвитку світової науково-педагогічної думки, яка активно розробляється, наразі є проблема освіти іноземних студентів.

У сучасних економічних умовах авіаційна галузь динамічно розвивається, що зумовлює постійне підвищення вимог до професійної підготовки та діяльності пілотів, диспетчерів, фахівців з аварійного обслуговування, фахівців з технічного обслуговування повітряних суден (ПС), менеджерів авіаційних перевезень (пасажирських і вантажних) тощо.

Професійна комунікація англійською мовою є одним зі складників безпеки польотів, а оволодіння нею – обов'язковим у підготовці фахівців АГ до майбутньої професійної діяльності. Вивчення англійської мови повинно умотивовувати майбутніх фахівців авіаційної галузі до вивчення її та спілкування нею. Формування мотиваційних механізмів вивчення іноземної мови не буде ефективним, якщо в процесі професійної підготовки не будуть створені сприятливі педагогічні умови для освітньої діяльності студентів-іноземців. З огляду на аналізовану проблему актуальним є обґрунтування педагогічних умов формування мотивації студентів-іноземців ЛЗВО до професійної комунікації. Тому перш ніж виокремлювати ефективні педагогічні умови формування означеної мотивації іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі, розглянемо значення окремих базових понять.

У філософському словнику (за ред. В. І. Шинкарука) «умову» визначено як «категорію, в якій відображено

універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує» [26, с. 703].

У педагогіці існують різні підходи до визначення змісту поняття «педагогічні умови», водночас багато науковців спільні у своїх позиціях до наступного узагальненого їх тлумачення. Педагогічні умови – це співвідносні з фактором педагогічні обставини, які сприяють (або суперечать) проявам педагогічних закономірностей, обумовлених дією чинників [2]. Отже, педагогічні умови розглядаємо як обставини, від яких залежить та на основі яких відбувається цілісний педагогічний процес професійної підготовки студентів-іноземців.

Р. О. Нізамов педагогічні умови формування готовності іноземців інженерних спеціальностей до інноваційної професійної діяльності визначив як середовище, в якому в тісній взаємодії представлена єдність дидактичних і педагогічних факторів, що забезпечують можливість організувати активну навчально-пізнавальну діяльність студентів, та виокремив наступні умови: реалізація диференційованого підходу при освоєнні студентами навчальних курсів; застосування педагогічних технологій з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів; використання моніторингу навчально-пізнавальної діяльності [18].

Зауважимо, що ефективність засвоєння професійно орієнтованої англійської мови в ЛЗВО залежить від активної участі викладача, студента / курсанта та ефективної організації педагогічної взаємодії.

У формуванні комунікативної компетентності майбутніх студентів-іноземців у допрофесійній підготовці О. О. Коротун розглядає такі педагогічні умови: цілеспрямований відбір змісту навчального матеріалу відповідно до пізнавальних можливостей студентів-іноземців; систематична мотивація слухачів до ґрунтовного оволодіння предметом; спрямованість форм і методів навчання на поетапне оволодіння студентами-іноземцями матеріалом; забезпечення спеціальної підготовки викладачів для роботи в іноземній аудиторії; створення комфортного лінгводидактичного середовища [10].

В. І. Азат'ян досліджувала розвиток професійного самовдосконалення майбутніх авіадиспетчерів, що ґрунтується на сукупності зовнішніх та внутрішніх обставин освітнього процесу. Зокрема було виокремлено такі педагогічні умови:

- забезпечення мотивації до професійного самовдосконалення курсантів-диспетчерів шляхом активізації пізнавальної діяльності;

- стимулювання курсантів до самоосвіти та успіху у освітній діяльності;

- структурування змісту блоку навчальних дисциплін «Професійно-орієнтована англійська мова» («Загальна англійська мова», «Фразеологія радіообміну», «Авіаційна англійська мова») з урахуванням особливостей професійної діяльності курсантів-диспетчерів за допомогою професійно-орієнтованих навчальних модулів, застосовуючи інтерактивні технології;

- удосконалення педагогічних технологій у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін на основі проблемних методів навчання;

- розробка та застосування авторських завдань, які спрямовані на розвиток складників професійного самовдосконалення майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом [1].

Н. О. Клименко встановила і обґрунтувала, що на активізацію мотиваційних компонентів особистості впливають три групи організаційно-педагогічних умов:

- зміст освітньої діяльності та стимулювання навчальної діяльності забезпечується через актуалізацію професійних цілей та цінностей студентів, особистісних потреб, забезпечення новизни матеріалу, опору на наявний та минулий досвід, усвідомлення значення запропонованого навчального матеріалу для майбутньої професійної діяльності;

- організація освітнього процесу передбачає створення умов для забезпечення суб'єктної позиції студентів на всіх етапах навчального заняття: мотиваційному, операційно-пізнавальному й оціночно-рефлексивному;

– форми та методи навчання, які сприяють активізації діяльності студентів та їх розумовому розвитку (проблемне, комунікативне навчання); власна активність особистості, що реалізується в самостійній і позаурочній роботі, яка спрямована на вирішення проблемних завдань і питань, виконання науково-дослідних творчих робіт студентів, виступає визначальним чинником результативності освітнього процесу та важливою умовою формування мотивації навчання студентів [7].

Зазначимо, що фахівці авіаційної галузі здебільшого працюють у складі інтернаціональних екіпажів або в іноземних компаніях, де головним засобом міжособистісного чи групового спілкування є іноземна – англійська мова. Це зумовлено особливостями самої професії та міжнародним ринком праці, який найбільш гостро потребує високого та достатнього рівня сформованості мотивації до професійної комунікації, що відчують насамперед іноземці – майбутні фахівці авіаційної галузі.

Варто виділити такі важливі аспекти, які треба враховувати у процесі виокремлення та створення педагогічних умов формування мотивації студентів-іноземців до професійної комунікації англійською мовою: відповідність змісту навчального матеріалу пізнавальним можливостям іноземних студентів; наявність пізнавального інтересу в іноземців – майбутніх авіафахівців до ґрунтовного оволодіння дисциплінами професійно-комунікативної спрямованості; спрямованість форм та методів навчання на поетапне засвоєння матеріалу; створення комфортного міжкультурного мовного середовища; підготовка викладачів професійно-орієнтованих дисциплін до роботи зі студентами-іноземцями; використання міжпредметних зв'язків у процесі формування професійної комунікації.

Можемо зазначити, що педагогічні умови є сукупністю психолого-педагогічних обставин, які забезпечують організацію освітнього процесу у ЛЗВО, що сприяють формуванню мотивації до професійної комунікації студентів-іноземців авіаційної галузі та виокремлено низку педагогічних умов, які сприятимуть формуванню позитивної внутрішньої мотивації

іноземців – майбутніх фахівців АГ:

1) розвиток критичного мислення у процесі оволодіння професійною англomовною комунікацією;

2) комплексне упровадження інформаційно-комунікативних технологій в освітній процес;

3) оптимізація самостійної роботи іноземних студентів під час вивчення англійської мови.

Практична реалізація визначених педагогічних умов, на нашу думку, сприятиме гармонійному освітньому процесу, спрямованому на формування мотивації до професійної комунікації студентів-іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі.

Сучасні вимоги до рівня і змісту професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі зумовлюють необхідність постійного вдосконалення освітнього процесу у ЛЗВО. Одним з головних елементів підвищення ефективності та якості цього процесу є постійне удосконалення дидактичної складової як комплексу прийомів, методів і методик, технологій та організаційних форм підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі. У зв'язку з виходом української держави на міжнародний рівень взаємодії актуалізувалася проблема трансформації мислення – від стереотипного до нестандартного. Тривалий час українська освітня система стримувала розвиток творчої та критично мислячої особистості. На жаль, студенти стали заручниками старої, неадаптованої до сучасних вимог системи освіти, яка позбавляє їх якостей, які необхідні для жорсткої конкуренції на ринку праці. На сучасному етапі в Україні критичне мислення стає обов'язковим складником, підґрунтям для формування міцних знань. Українським ЗВО складно підготувати висококваліфікованих фахівців, які будуть конкурентоспроможними на сучасному ринку праці. Мета вищої освіти полягає не тільки в тому, щоб надавати студентам інформацію, а й у тому, щоб сприяти розвитку в них критичного мислення. Потреби економічного розвитку, пошуки шляхів формування відповідальної та успішної особистості призвели до появи сучасної концепції критичного мислення.

Проблема розвитку критичного мислення перебуває в центрі уваги зарубіжних та вітчизняних педагогів. М. Ліпман (M. Lipman), засновник Інституту критичного мислення США, вважає критичне мислення майстерним, відповідальним мисленням, яке сприяє доброму судженню, оскільки воно: ґрунтується на критеріях; є самокорегованим; є чутливим до контексту. Науковець розглядає критичне мислення як нагальну потребу для життя в сучасному світі, оскільки це вміння дозволяє правильно розв'язувати широке коло практичних проблем у будь-якій професійній діяльності (архітектора, юриста, лікаря тощо), у людських стосунках, у науковій діяльності, у повсякденному житті, тощо [27]. Ми погоджуємося з цим визначенням: «критичне мислення» можна розглядати як нагальну потребу для розв'язання завдань та проблем у професійній діяльності іноземців-фахівців авіаційної галузі.

Н. Б. Скоморовська зауважила, що розвиток критичного мислення – це формування умінь і навичок, які впливають на характер розумової діяльності людини: вміння проникати в суть речей, ставити запитання, знаходити нові підходи до їх з'ясування, швидко вирішувати завдання, змінюючи, за необхідності, спосіб розв'язання; вміння оцінювати події, твердження, вчинки, факти, робити свідомий вибір, формулювати доречні запитання; вміння аргументовано висловлювати думки, контролювати правильність своїх суджень, порівнювати із судженнями опонентів, не піддаватися впливу чужих думок без їх належного аналізу й усвідомлення, долати стереотипи мислення, переглядати за потреби власну позицію; вміння приймати оптимальні рішення, бачити труднощі, що виникають у реальному світі, шукати шляхи їх раціонального вирішення [22].

У наукових дослідженнях С. І. Векслера зазначено, що критичне мислення – це момент у мисленні, коли критичний підхід стає природним шляхом взаємодії з ідеями та інформацією. Це активний процес, який або стимулюється, або трапляється спонтанно і надає студентові можливість контролювати інформацію, ставити під сумнів, об'єднувати,

переробляти, адаптувати або відкидати, висловлювати самостійні оцінювальні судження, переконливо аргументувати їх [6, с. 59]. Нам імпонує думка науковця, адже постійне збільшення обсягів знань, необхідність орієнтуватися в зростаючому потоці інформації змушують студентів-іноземців шукати джерела нових знань безпосередньо в середині системи освіти.

На думку С. О. Терно, для розвитку критичного мислення необхідно: створювати проблемні ситуації у процесі навчання; пропонувати нетривіальні проблемні завдання; регулярно створювати ситуації вибору (проблемні методи); організовувати діалог у процесі розв'язування проблемних завдань (інтерактивні форми навчання); передбачати письмове викладення розмірковувань учнів з подальшою рефлексією; надавати право на помилку та моделювати ситуації виправлення помилок. За таких умов навчання мислення набуватиме усвідомленості, самостійності, рефлексивності, обґрунтованості, контрольованості та самоорганізованості, тобто розвиватиметься мислення другого порядку (або високого порядку), яке називають критичним мисленням [23].

У наукових дослідженнях О. В. Тягло та Т. С. Воропай визначають критичне мислення як «мислення вищого порядку», яке спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших [24]. Формування навичок критичного мислення передбачає розвиток здатності студентів аналізувати навчальну інформацію з позиції логіки та особистісного підходу з метою використання отриманих результатів як до стандартних, так і нестандартних ситуацій і проблем, а також здатність ставити нові запитання, знаходити аргументи, приймати незалежні продумані рішення [25]. Отже, критичність мислення розглядаємо як здатність аналізу інформації з позиції логіки та особистісно-психологічного підходу з тим, щоб застосовувати отримані знання як до стандартних, так і нестандартних ситуацій авіаційної діяльності.

Найбільш відомою моделлю, яка описує процес критичного мислення, є таксономія Бенджаміна Блума (B. Bloom), що

налічує шість навичок мислення, структуровані від базового до просунутого рівня. За Б. Блумом, таксономія – це ієрархія системи педагогічних цілей, в якій встановлені відповідні категорії та послідовні рівні, що визначають три області освітньої діяльності:

- когнітивну (cognitive domain) – розумові навички (mental skills);
- афективну (affective domain) – почуття та емоції (attitude);
- психомоторну (psychomotor) – фізичні вміння та навички (skills) [8].

Б. Блум окреслив шість рівнів освітніх цілей для визначення розвитку навичок мислення високого рівня у тих, хто навчається: знання, розуміння, використання, аналіз, синтез, оцінювання. Упровадження таксономії дозволяє: концентрувати зусилля на головному; вносити ясність та гласність у спільну роботу викладача та студентів; створювати еталони оцінки результатів навчальної діяльності.

На нашу думку, впровадження таксономії Б. Блума на заняттях з англійської мови відіграє важливу роль у освітньому процесі, дозволяє правильно сформулювати навчальні цілі, складати завдання для студентів, проводити рефлексію за результатами навчання, сприяти розвитку критичного мислення, дає можливість підготувати до подальшої професійної діяльності, а також прискорити процес опанування англійської мови завдяки комунікативній спрямованості вправ та завдань, дозволяє враховувати рівень складності вивчення англійської мови, дає можливість переходити від одного рівня складності до іншого. Для вирішення цієї проблеми необхідні знання й уміння. Простого використання лексичних одиниць та певних граматичних структур недостатньо, адже ці ситуації виходять за лінгвістичні межі.

Узагальнюючи погляди науковців, можемо зазначити, що критичне мислення – це оцінювальне, рефлексивне мислення, для якого знання є не кінцевою, а відправною точкою; аргументоване й логічне мислення, яке ґрунтується на

особистому досвіді та перевірених фактах, а також виокремити чотири етапи формування критичного мислення:

- актуалізація знань, пробудження інтересу до теми, визначення мети вивчення конкретного матеріалу;
- осмислення нової інформації, критичне читання та письмо;
- роздуми або рефлексія, формування власної думки стосовно навчального матеріалу;
- узагальнення та оцінка інформації (проблеми), визначення способів її розв’язання.

Розвиток критичного мислення є рушієм освітнього процесу, має унікальний набір прийомів та технік, які дозволяють на занятті створювати умови для реалізації процесу формування мотивації до професійної комунікації англійською мовою. Мета розвитку критичного мислення - навчити студентів-іноземців сприймати навчальний матеріал так, щоб отриману інформацію іноземний студент зумів зрозуміти, сформулювати своє судження та зробити висновок, що сприяє формуванню умінь та здібностей викладати свої думки самостійно й уміти застосовувати їх на практиці.

Аналіз наукових джерел та позицій зарубіжних і вітчизняних дослідників (С. І. Векслера [6], Т. С. Воропай [24], М. Ліпмана [27], С. О. Терно [23], Н. Б. Скоморовської [22]) дає змогу виокремити ознаки критичного мислення у контексті авіаційної галузі:

1. Визначення проблеми. Критичне мислення досить часто починається з визначення проблеми, тому що її розв’язання стимулює людину мислити критично. Аналіз аварійних ситуацій показує, що основою помилкових дій пілотів є невміння: працювати в перевантаженому інформаційному полі в умовах ліміту та дефіциту часу; створювати та реалізовувати образ діяльності під час моделювання нестандартних елементів польоту.

2. Чітка аргументованість. Особистість, яка мислить критично, повинна усвідомлювати, що проблема має кілька рішень, тому треба обраний варіант підкріпити вагомими,

переконливими власними аргументами, які б доводили, що саме такий варіант розв'язання проблеми є оптимальним та найкращим. У контексті дослідження можемо зазначити, що пілоти та диспетчери працюють на межі своїх можливостей на деяких етапах польоту, а в нештатних ситуаціях пілоти інколи мають інтенсивно діяти. При цьому зростає напруженість, що призводить до розвитку стресового стану та зниження ймовірності безпомилкового виконання завдання.

3. Самостійність. Здатність мислити самостійно, висловлювати думки, переконання, ідеї, тощо. Мислення вважається критичним, якщо має індивідуальний характер. У контексті дослідження зазначимо, що саме ця ознака залежить від рівня знань, умінь та навичок особистості, високого рівня мотивації, емоційної стійкості, розподілу й перемикання уваги та інших професійно якостей, важливих для авіаційних фахівців. Саме зазначені якості є основою професійної надійності авіафахівців, які забезпечують безпеку польотів.

4. Ухвалення рішення. Завершення процесу критичного мислення – це ухвалення рішення, що дозволяє оптимально розв'язати поставлене завдання. Дослідження свідчить про те, що основою помилкових дій льотного складу є невміння: працювати в умовах ліміту часу, дефіциту інформації та переважаному інформаційному полі, а також аналіз обставин, формулювання альтернативних гіпотез прийняття рішення, прийняття та реалізація рішення в екстремальних умовах у польоті.

Проведений аналіз наукової літератури дозволяє розглядати «критичне мислення» як активний процес пізнання, що постійно диференціюється та систематизується з позиції істинності, вірогідності, достовірності. Це особливий тип мислення людини – переосмислення інформації, який визначається не тільки запасом знань, а й особистісними якостями, переконаннями та установками, спрямований на самостійне розв'язання проблеми через всебічний розгляд на основі різних джерел інформації та визначення шляхів розв'язання цієї проблеми.

У процесі реалізації педагогічної умови щодо розвитку критичного мислення у процесі оволодіння професійною англомовною комунікацією студенти набули досвіду засвоєння «професійних тонкощів», посилення мотивації до опанування англійської мови, реалізації поступового переходу до іншомовного мислення й говоріння; розвиток умінь реагувати на запит пілота й інструкцію диспетчера в стандартних та нестандартних ситуаціях; формування належного рівня володіння фразеологією радіообміну; умінь адекватно оцінювати комунікативну ситуацію та використання «мовного багажу» у стандартних та нестандартних ситуаціях.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що одним із складників професійної підготовки іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі, який суттєво впливає на людський фактор в авіації, є розвиток критичного мислення у процесі формування мотивації до професійної англомовної комунікації.

Отже, педагогічна умова – *розвиток критичного мислення у процесі оволодіння професійною англомовною комунікацією* – «включає» студентів-іноземців у активний процес пізнання та досягнення істинних знань, навчає студента самостійно думати, мислити, структурувати навчальний матеріал та орієнтуватися в зростаючому інформаційному потоці.

Інформатизація значно вплинула на процес засвоєння знань. Сучасні технології навчання дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття, розуміння та засвоєння великих обсягів знань.

Упровадження ІКТ створює для іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі, які вивчають іноземні мови, унікальну можливість спілкуватися з носіями мови, тобто залучати природне мовне середовище. Головна мета вивчення англійської мови – оволодіння іноземними авіафахівцями професійною комунікацією, оскільки особливістю їх майбутньої професійної діяльності є постійні закордонні поїздки, контакти з іноземцями тощо. Користування всесвітньою мережею Інтернет стає усе більш необхідною умовою одержання та передачі інформації. Професійна комунікація у сучасному її розумінні передбачає формування здібностей до міжкультурної взаємодії.

Використання ІКТ у освітньому процесі ґрунтується на таких документах, як: Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [21], Закон України «Про Національну програму інформатизації» [20]. За таких умов важливого значення набуває професійно-орієнтована іншомовна підготовка іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі для подальшої роботи в інформаційному авіаційному середовищі.

З огляду на сучасні реалії, викладач повинен застосовувати нові методи подачі інформації в освітньому процесі. Кожен студент освоює нові знання по-різному. Раніше викладачам важко було знайти індивідуальний підхід до кожного студента. Сьогодні, з упровадженням комп'ютерних мереж та онлайн-засобів, українські ЗВО отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити студента.

Упровадження ІКТ зумовлене низкою чинників: суттєве прискорення передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду; підвищення якості навчання та освіти, яке дає змогу студенту успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища та соціальних змін; активне застосування технологій є важливим показником створення нової системи вищої освіти, яка відповідає вимогам інформаційного суспільства та процесу модернізації освітньої системи.

Як було зазначено, важливим напрямом модернізації освіти є її інформатизація. Саме інформаційні технології, на думку В. Г. Кременя, можуть забезпечити студентів вільним доступом до різноманітної інформації, набуття навичок вирішення різноманітних проблем на основі їх всебічного дослідження та аналізу, здобуття певних знань у різноманітних галузях [11].

На важливості питання впровадження ІКТ з метою підвищення ефективності самостійної роботи у освітньому процесі наголошено у дослідженнях Н. І. Бойко та А. І. Байраківського. Вчені вважають, що впровадження ІКТ у

освітній процес сприяє повнішому оволодінню системою знань і вмінь, розвиває творчу спрямованість пізнавальної діяльності, допомагає формуванню відповідних професійних і особистісних якостей [4]. Ми погоджуємося з думкою науковців, але, на наше переконання, робота студентів-іноземців з Інтернет-ресурсами має бути спланованою та методично грамотною, адже наявність доступу до мережі Інтернет та її сервісів не може гарантувати швидкої та якісної освіти.

На думку Ю. А. Коваленко, виникає гостра необхідність у розробленні нових методик навчання англійської мови на основі навчальних Інтернет-ресурсів і соціальних сервісів, які були б націлені на формування та розвиток:

- аспектів іншомовної комунікативної компетенції; розвиток комунікативних когнітивних умінь (уміння обговорювати результати роботи за допомогою ресурсів мережі Інтернет; уміння використовувати ресурси мережі Інтернет для освіти та самоосвіти);

- аспектів інформативної компетенції (критичне ставлення до поширюваної інформації, здійснення пошуку та відбір відомостей, проведення узагальнення та класифікації, аналіз і синтез отриманої інформації);

- ресурсів мережі Інтернет і сервісів для задоволення інформаційних й освітніх інтересів і потреб [9].

Констатуємо, що Інтернет – це кроскультурне, міжнаціональне суспільство. Спілкуючись в іншомовному середовищі, забезпеченому мережею Інтернет, студенти опиняються в дійсних, реальних життєвих ситуаціях, що дає їм можливість приймати рішення, спонтанно та адекватно реагувати, мотивує до побудови власних висловлювань, а не до застосування мовних шаблонів.

На нашу думку, впровадження ІКТ у освітній процес дозволяє змінити роль викладача, який створює умови для активної діяльності студентів-іноземців, а саме: навчає знаходити інформацію та аналізувати; розвиває вміння виконувати завдання швидко й ефективно; формує навички, які знадобляться у подальшій професійній діяльності.

Здійснений аналіз уможливорює висновок про те, що практично всі науковці у дослідженнях вказують на високу ефективність використання комп'ютерних програм та електронних засобів, які істотно підвищують якість навчання, але з упровадженням ІКТ у освітній процес ЗВО виникає низка проблем: відсутність мотивації у викладачів щодо використання сучасних інформаційних технологій; недостатня підготовка викладачів до упровадження засобів сучасних ІКТ у освітньому процесі; недостатнє матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення ЗВО; недостатньо розроблені методики з використанням сучасних інформаційних технологій навчання в освітньому процесі під час вивчення фахових дисциплін.

Сучасні ІКТ стають невід'ємним складником змісту навчання, вдосконалення методики викладання, засобом оптимізації та підвищення ефективності освітнього процесу. Оскільки їх упровадження сприяє підвищенню мотивації навчання студентів-іноземців, економії навчального часу, інтерактивність та наочність сприяє кращому поданню, розумінню та засвоєнню навчального матеріалу. Залучення студентів до використання сучасних ІКТ є надзвичайно потужним напрямом у вирішенні питання інформатизації сучасної освіти та підвищення професійної підготовки іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі.

Питання впровадження сучасних ІКТ, зокрема можливостей інтернет-платформи Moodle у освітньому процесі та організації дистанційного навчання, розглядають такі науковці: Д. М. Бодненко[3], Л. О. Варченко [3], О. Б. Жильцов [3], М. О. Мясковська [13], та інші.

LCMS («Learning Content Management Systems» – «Система управління контентом навчання») та MOODLE («Modular Object Oriented Distance Learning Environment» – «Модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище») – це системи програмних продуктів, за допомогою яких можна дистанційно, через Інтернет, оволодіти навчальним матеріалом та самостійно створювати дистанційні курси й проводити навчання на відстані. Упровадження цих

платформ забезпечує студентам доступ до навчальних ресурсів. Використовуючи ці системи, викладач може надсилати повідомлення студентам, розподіляти, збирати та перевіряти завдання, вести електронні журнали обліку оцінок та відвідування, налаштовувати різноманітні ресурси курсу тощо. За допомогою цих систем до курсу можна додавати такі види діяльності: *База даних, Вибір, Вікі, Глосарій, Завдання, Зовнішній засіб, Обстеження, Семінар, Тест, Урок, Форум, Чат* та ін. Також за допомогою цих систем можна додавати такі ресурси: IMS контент пакет (Information Management System – «Інформаційна управлінська система»), URL (веб-посилання), *Книга, Напис, Сторінка, Тека, Файл* [13].

Дослідники Д. М. Бодненко, Л. О. Варченко, О. Б. Жильцов вважають, що використання системи Moodle дає змогу:

- дистанційно навчатися через мережу Інтернет: програма є середовищем для навчання і надає можливості створювати та надавати доступ до численних навчальних ресурсів;
- упроваджувати нові методи викладання та навчання для всіх, хто може використовувати Інтернет: інноваційні методи надають можливість змінювати традиційні методи викладання змістовно доповнюючи академічний процес;
- надсилати повідомлення викладачам та студентам, виконувати, здавати та переглядати завдання для самоконтролю, відслідковувати електронні журнали оцінок та присутності, використовувати різноманітні ресурси дисциплін, електронних бібліотек, посилання на ресурси Інтернет тощо [3].

Таким чином, система, орієнтована на організацію взаємодії між викладачем та студентами-іноземцями, також підходить для організації традиційних дистанційних курсів та підтримки очного навчання. Moodle передбачає широкі можливості з підтримки навчального сайту, користувачів: створення навчальних курсів, метою якої є скорочення впливу адміністратора до мінімуму, проте забезпечення високого рівня безпеки; гнучка й інтуїтивна система роботи з навчальними курсами як для викладачів, так і для студентів. Підвищення мобільності науково-педагогічних працівників та

студентів-іноземців, необхідність створення умов для дистанційного навчання; величезний обсяг інформації, що необхідно засвоїти та який збільшується, усе це викликає нові проблеми, пов'язані з якісною організацією освітнього процесу у ЛВЗО, що відповідала б запитам часу.

Викладач, маючи власний логін та пароль, має можливість у зручний для себе час оновлювати навчальні матеріали, перевіряти контрольні завдання, доводити до відома студентів необхідну інформацію.

Студент може використовувати усі навчальні матеріали (зокрема матеріали лекцій) для самостійного опрацювання. Вони доступні на відповідній сторінці сайту ЛВЗО. Для доступу до навчальних матеріалів та контрольних завдань студент отримує пароль, який зберігається в системі протягом усього періоду навчання.

Проведення практичних занять з дисциплін гуманітарного циклу, зокрема з іноземної мови для студентів-іноземців у системі Moodle, забезпечує широкі можливості для проведення електронного контролю за якістю знань. Система може якісно змінити проведення не тільки поточного й кінцевого контролю, але й організацію самостійної роботи та проведення практичних і лекційних занять. Переваги навчання за допомогою електронних систем є безсумнівними. Викладання за допомогою системи Moodle, на наш погляд, стає наближеним до освітніх систем, запроваджених у найвідоміших університетах світу. Самостійність у навчанні, відповідальність за власну освітню діяльність, уміння організовувати власний робочий час і розподіл навантаження є основними характеристиками організації навчання в найсучасніших ЗВО світу.

Варто зазначити, що ця система має недоліки, і найбільше нарікань є на неможливість прямого контакту між студентом та викладачем, що вкрай необхідно для іноземних студентів I–II курсів. Разом з тим існують інші проблеми: відсутність мотивації, самодисципліни, самостійності.

Сьогодні у ЗВО України, зокрема в ЛА НАУ, розпочато роботу з переходу від застосування окремих інформаційних технологій до створення електронного освітнього середовища.

Причинами, які зумовили необхідність створення такого масштабного навчально-технічного проєкту, є потреби в оновленні процесу навчання та створенні умов для мобільного навчання.

Електронне середовище сприймаємо не як повну заміну аудиторних занять комп'ютерними тренінгами, а як поєднання традиційних та нових форм навчання з постійним нарощуванням ІКТ та електронного ресурсу з безперервним удосконаленням форм і методів навчання та знань самих викладачів. Тому поширення набуває термін «e-learning», («електронне навчання», «e-навчання», «електронна освіта» або «e-освіта»), який охоплює цілий спектр додатків та процесів. Так, Я. Л. Шрайберг використовує вже достатньо відомий у зарубіжній професійній літературі термін «e-learning», що позначає сучасні методи навчання із застосуванням ІКТ, у тому числі – з електронною доставкою навчального матеріалу [14]. Фактично сучасний освітній процес реалізується з широким застосуванням Інтернет-технологій, що забезпечують доступність, надійність вибору та використання освітнього контенту, що дозволяє у будь-який час отримувати консультації викладача, а також спілкуватися з однокурсниками в навчальних чатах, форумах. Передбачається наявність електронного середовища спілкування, комунікацій, що надає всі необхідні навчальні матеріали й дозволяє контролювати успішність студентів-іноземців. Для безпосереднього здійснення цього процесу необхідні вміння та навички, які дозволять знаходити інформацію, критично її оцінювати, обирати необхідну інформацію, використовувати її, створювати нову та вміти обмінюватись нею.

Використання ІКТ має велике значення у викладанні та вивченні англійської мови. Значною підвищується мотивація студентів-іноземців та їхнього інтересу до освітнього процесу. Саме тому плідна взаємодія викладача зі студентами із застосуванням ІКТ сприяє підвищенню якості освіти. Наразі існує безліч програмних додатків (у тому числі безкоштовних), доступних програм, що дають змогу викладачам створювати власні інтерактивні заняття.

Зауважимо, що іноземні студенти мають можливість брати участь в онлайн конференціях, що нині перебуває на стадії активного впровадження у процес навчання та дає позитивні результати щодо підготовки авіаційних фахівців до професійної діяльності. Онлайн конференції є електронною проєкцією звичайних конференцій, оскільки спілкування відбувається у реальному часі та йому притаманні всі засоби усного мовлення. Єдиною відмінністю є широта аудиторії, місце проведення та технічні обмеження. Алгоритм проведення онлайн конференцій: визначається тема конференції, ведучий (модератор) та терміни проведення; оголошується збір доповідей та публікується прес-реліз конференції, який розсилається до інших ЗВО; у зазначений час проводиться презентація та обговорення доповідей. Різновидами інтернет-конференцій є скайп-конференції, friendfeed конференції / семінари, wiki-конференції / семінари, інтегровані конференції, коли використовуються різні середовища та сервіси (wiki, блоги або Skype).

Варто зазначити, що для більшості студентів-іноземців такі «живі» конференції виявляються мотиваційно спрямованими, сприяють розвитку англомовних умінь комунікації в реальній, а не штучно створеній ситуації. Проведені онлайн сеанси поєднують частково підготовлене та спонтанне мовлення, а також дозволяють наочно відслідкувати застосування відомих правил та прийомів аргументації у реальній комунікації.

Н. В. Пазюра зазначила [19], що Skype-спілкування активно використовують у навчанні іноземних мов, що індивідуалізує освітній процес; створює комфортну атмосферу для комунікації з носіями мови, сприяє обміну інформацією в реальному часі, оптимізує подолання мовних бар'єрів; розвиває навички сприйняття іноземної мови на слух; збільшує словниковий запас; покращує граматичні навички; формує правильну вимову; посилює мотивацію до вивчення іноземної мови. У освітньому процесі Skype-спілкування доцільно застосовувати для проведення консультацій, індивідуальних і групових занять, мережевих курсів з іноземної мови за вибором,

вебінарів, веб-квестів, аудіо-, відеоконференцій. Погоджуємося з такою думкою науковця, що Skype-спілкування є «засобом обміну мовними знаннями й інформацією, що дозволяє студентам взаємодіяти, модифікувати та працювати над вхідною інформацією». Таким чином, організація навчання із застосуванням технології Skype має позитивне значення, оскільки уможливорює вивчення та практичне застосування зарубіжних методів навчання іноземної мови; створює оптимальне комунікативне середовище, підвищує ефективність оволодіння англійською мовою, фахову успішність та професійне зростання.

Застосування Skype-спілкування має багато переваг та сприяє формуванню мотивації до професійної комунікації іноземних студентів. Такий вид спілкування формує та коригує мовленнєві фонетичні, лексичні та граматичні навички, удосконалює вміння говоріння, передусім, у діалогічній формі, успішно долає комунікативний бар'єр, підвищує мотивацію до професійної комунікації та сприяє використанню його у реальних міжособистісних, освітніх та професійних цілях. Зазначена технологія формує міжкультурну комунікацію, яка є надзвичайно важливою у вивченні англійської мови та сприяє особистісному і професійному розвитку студентів-іноземців, а також сприяє формуванню професійно спрямованих умінь, створенню умов для стимулювання іншомовного спілкування.

Варто наголосити на тому, що особливого значення у процесі вивчення дисципліни «Авіаційна (англійська) мова» набувають ІКТ слухової та зорово-слухової наочності, до яких належать такі: аудіозаписи з фрагментами ведення радіообміну англійською мовою, аудіозаписи аварійних ситуацій у польоті, навчальні відеофільми з сюжетами авіакатастроф та аварій з їх детальним аналізом; використання Інтернет-ресурсів для прослуховування радіообміну між диспетчером і пілотом у прямому ефірі; участь у міжнародних авіаційних форумах щодо обговорення різних авіаційних ситуацій; застосування комплексного тренажера літака, де в умовах, що наближені до реальних, відпрацьовують навички й уміння, сформовані в процесі вивчення авіаційної (англійської) мови.

З усього сказаного вище можна зробити висновок, що для автономного навчання студентів-іноземців англійської мови необхідно застосовувати ІКТ, які сприятимуть заохоченню та вмотивованості студентів до вивчення англійської мови. Отже, для здійснення професійної англомовної підготовки іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі слід спрямувати цілі, зміст, структуру та сам процес викладання дисциплін англомовного циклу на постійний розвиток і саморозвиток студента, стимулювати активність студента через постійне застосування ІКТ як інструменту творчої, навчальної-пізнавальної майбутньої професійної діяльності.

На нашу думку, впроваджуючи ІКТ та інтегруючи їх в освітній процес, можна більш ефективно вирішувати низку як дидактичних, так і соціокультурних завдань на занятті, зокрема таких:

- формування навичок читання, безпосередньо використовуючи матеріали Інтернет-мережі різного ступеня складності;
- поповнення словникового запасу: активного, пасивного, лексику сучасної іноземної мови та професійної комунікації;
- удосконалення вмінь аудіювання на основі звукових текстів, розміщених у мережі Інтернет;
- удосконалення уміння монологічного та діалогічного мовлення на основі проблемного обговорення представлених викладачем або студентами матеріалів мережі;
- удосконалення навичок письма через участь у підготовці рефератів, творів, есе тощо;
- ознайомлення з особливостями культури, традиціями країн, особливостями мовної поведінки різних народів в умовах міжкультурної комунікації;
- формування стійкої мотивації до професійної комунікації студентів-іноземців на заняттях на основі систематичного використання матеріалів з Інтернет-ресурсів, обговорення не тільки питань професійної направленості, але й проблем, які цікавлять іноземних курсантів.

Таким чином, упровадження ІКТ у практичну діяльність студентів-іноземців на заняттях англійської мови буде сприяти:

- розвитку мовних навичок: читання, письма, мовлення та аудіювання;
- оволодіння усним спонтанним мовленням;
- адаптації іноземних студентів для успішного отримання необхідного рівня знань з англійської мови згідно з вимогами ІСАО;
- розвитку критичного мислення.

Комплексне упровадження засобів ІКТ у процес вивчення англійської мови не лише сприяє покращенню емоційного сприйняття, а й впливає на мотивацію студентів-іноземців до професійної комунікації, підвищення інформативності навчального матеріалу, його наочності та доступності, а також на підвищення рівня диференціації та індивідуалізації навчання, сприяє глибокому засвоєнню студентами матеріалу, звільняє викладача від трудомісткої роботи з поточної та підсумкової перевірки знань студентів.

Аналіз сучасного стану навчання іноземних мов у профільних ЗВО в умовах Болонського процесу засвідчує, що в останні роки відбувається суттєве скорочення кількості аудиторних годин у навчальних планах та збільшення кількості годин, відведених на самостійну роботу студентів. Безумовно, у такій ситуації виникають проблеми якісної організації самостійної роботи. Питання ефективного використання ІКТ у освітньому процесі ЗВО для оптимізації аудиторної та самостійної (позааудиторної) роботи студентів, контролю навчальних досягнень і встановлення зворотного зв'язку зі студентами набули значної актуальності протягом останніх 10–15 років. Сьогодні українські ЗВО, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг, усе частіше розгортають системи дистанційного навчання, розробляють власні комплексні електронні інформаційно-освітні системи та навчально-методичні комплекси.

Реалії освітнього процесу в авіаційних ЗВО свідчать про існування певних проблем, які перешкоджають оволодінню

іноземною мовою на рівні, достатньому для здійснення професійної комунікації, серед яких: відсутність мотивації щодо вивчення іноземної мови, недостатньо високий рівень володіння іноземною мовою та майже повна відсутність навичок самостійної роботи.

Різні аспекти самостійної роботи студентів розглянуто у дослідженнях вітчизняних науковців С. В. Ващенко [5], В. Г. Логвіненка [12], О. І. Мізиної [16], І. В. Михайличенко [15], Н. В. Морзе [17], М. В. Мороз [5], С. В. Пухно [15], М. М. Сайко [5] та ін.

На думку С. В. Ващенко, М. В. Мороз, М. М. Сайко [5], самостійна робота є ефективною формою діяльності студента із вивчення іноземної мови за умови правильної, логічної та обґрунтованої організації з боку викладача. У своєму дослідженні науковці акцентують увагу на таких видах самостійної роботи: підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо); виконання практичних завдань протягом семестру; самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни згідно з навчально-тематичним планом; переклад іноземних текстів встановлених обсягів; виконання контрольних робіт студентами заочної та дистанційної форм навчання; підготовка та виконання завдань, передбачених програмою практичної підготовки, курсового проєктування, творчих робіт тощо; підготовка до усіх видів контролю, у тому числі – до курсових, модульних та комплексних контрольних робіт і підсумкової державної атестації (державних іспитів, виконання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра чи магістра); робота у студентських наукових гуртках, семінарах; участь у роботі факультативів, наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, олімпіад тощо; інші види діяльності, що ініціюється університетом, факультетом, кафедрою й органами студентського самоврядування. Ми вважаємо такий перелік формальним, оскільки на практиці він не є застосовним. Низький рівень мотивації студентів-іноземців до вивчення іноземної мови в авіаційному ЗВО, а також максимально стислий курс дисципліни «Авіаційна (англійська) мова»

вимагають перегляду й удосконалення підходів до організації самостійної роботи іноземних студентів та більш ретельного добору засобів навчання та дидактичних матеріалів.

І. В. Михайличенко та С. В. Пухно зазначають, що самостійна робота студентів із кожної дисципліни навчального плану повинна забезпечити: системність знань і засобів навчання; володіння розумовими процесами; мобільність і критичність мислення; володіння засобами обробки інформації; здатність до творчої праці [15]. Нам імпонує така думка науковців, адже за рахунок розподілу завдань самостійної навчально-дослідницької роботи студенти набувають знань, умінь і навичок з таких видів діяльності, як дослідницька, наукова, управлінська, технологічна тощо.

На думку В. Г. Логвіненка [12], самостійна робота – вагомий компонент сучасного навчання у ЗВО. Науковець зауважив, що в процесі організації самостійної роботи найбільш дієвими засобами мотивації для позааудиторної роботи є:

- чітко сформульовані цілі навчання студента;
- цікавий матеріал-контент, що містить відео, графіку або анімацію;
- чіткі алгоритми-інструкції виконання типових завдань – завдань репродуктивного рівня (за Блумом: знання та розуміння);
- виконання завдань продуктивно-реконструктивного рівня (за Блумом: використання та аналіз; синтез та оцінювання);
- застосування попереднього тестування за темою самостійної роботи.

Погоджуємося з думкою науковця та вважаємо, що за умов правильної організації самостійної роботи викладач розвиває інтерес, формує мотивацію, відповідальне ставлення до навчання, бажання досягати високих результатів, дисциплінованість та самостійність студентів-іноземців, підвищує їх пізнавальну активність.

Зазначимо, що самостійна робота є важливим складником освітньої діяльності студентів-іноземців, але її складно організовувати та контролювати традиційними

засобами навчання. Використання ІКТ в організації самостійної роботи дозволяє інтенсифікувати цей процес. Н. В. Морзе вважає, що самостійна робота студентів реалізується завдяки певній інформаційно-комунікативній системі. При цьому викладач забезпечує грамотну та ефективну її реалізацію з використанням ІКТ у освітньому процесі. На думку Н. В. Морзе, застосування Moodle в організації самостійної роботи надає такі можливості:

- подання навчального матеріалу, ознайомлення та вивчення матеріалу студентом у зручний для нього час;
- подання викладачем різних видів завдань: репродуктивного, реконструктивно-варіативного та творчого рівня (студент обирає самостійно рівень завдань, що у подальшому впливає на його підсумкову оцінку);
- створення тестів або питань самоконтролю (таким чином, викладач отримує інформацію про типові помилки студентів, які можна скорегувати на звичайних заняттях);
- взаємодія студента та викладача в зручний час (студент має можливість запитати та отримати відповідь завдяки внутрішнім можливостям системи Moodle) [17].

Таким чином, ми вважаємо, що важлива роль в організації самостійної роботи належить викладачеві, який є головним фактором впливу на студента, на його індивідуальні якості та активізацію самостійної діяльності студента, а використання технологій e-learning у навчанні спрямовується на навчально-методичне та інформаційне забезпечення самостійної роботи іноземних студентів.

Самостійна робота студентів-іноземців, на думку О. І. Мізиної, забезпечується навичками обробки інформації: виділення провідних проблем, алгоритмізації та планування, реферування, анотування, тезування, конспектування. Важливою умовою ефективності сумісної праці викладача й студента-іноземця є активна роль самого студента та його вміння працювати в системі контролю і самоконтролю. Дослідниця виділяє такі види самостійної роботи для студентів-іноземців: мовні вправи, що виконуються в режимі контролю й

самоконтролю; рольові, ділові ігри, ігри-змагання, навчальна дискусія, проведення тематичних бесід; читання наукових текстів з виходом в усну (виступ, дискусія) або письмову мову (складання плану, конспектування, анотування, реферування й рецензування); робота із словниками та іншою довідковою літературою [16]. Погоджуємося з міркуваннями О. І. Мізиної про те, що такі види завдань повинні характеризуватися не тільки спеціально дібраним лінгвістичним матеріалом, але і певним набором екстралінгвістичних чинників мови в межах обраної професії. Стимулювання студента-іноземця до занять у режимі самостійної роботи має бути якомога наближеним до його особистих інтересів і потреб.

У сучасній вітчизняній педагогічній літературі недостатньо матеріалів та методичних напрацювань для організації самостійної роботи студентів-іноземців, які навчаються в авіаційних ЗВО, що відповідають потребам і забезпечують реалізацію мовленнєвої діяльності на професійному рівні. Дотепер немає чіткого визначення обсягів та видів навчальних завдань для самостійної роботи, а питання організації самостійної роботи при вивченні текстів за професійним спрямуванням розглядалося фрагментарно та досі залишається дискусійним.

У контексті дослідження можна виокремити такі чинники організації самостійної роботи студентів-іноземців ЛА НАУ на основному етапі навчання:

- формування потреби та цікавості до самостійної роботи;
- урахування індивідуальних особливостей іноземних студентів під час визначення завдань для самостійної роботи;
- забезпечення студентів наочними та комп'ютерними засобами навчання;
- розробка та впровадження електронних посібників у освітній процес, активне використання ІКТ, які дозволяють іноземним студентам у зручний для них час освоювати навчальний матеріал;

- добір рекомендованої навчальної, методичної та наукової літератури, підготовка навчальних та методичних матеріалів, творчих індивідуальних завдань;

- упровадження системи комунікативних завдань для розвитку комунікативних умінь студентів-іноземців;

- чіткі критерії контролю та оцінки роботи студентів-іноземців (у тому числі самоконтролю та самооцінки), підрахунок та аналіз балів за рейтинговою системою оцінювання.

Можемо зробити висновок, що самостійна робота повинна бути реалізована в усіх аспектах мовленнєвої діяльності: говорінні, читанні, аудіюванні та закріпленні лексичного та граматичного матеріалу. Треба зважати на те, що ефективність засвоєння матеріалу залежить від того, наскільки правильно відбувається виконання завдань студентами-іноземцями: взаємозв'язок усних і письмових завдань; поєднання завдань, що контролюються викладачем, та завдань, які зорієнтовані на розвиток мовленнєвих або граматичних навичок. При цьому важливу роль відіграє пріоритетність виду мовленнєвої діяльності на конкретному занятті. У процесі виконання вправ для самостійної роботи акцентуємо увагу студентів-іноземців на формі та значенні мовних явищ, зокрема вправи для розвитку лексичних навичок поділяємо на: вправи з диференціації та ідентифікації; вправи на імітацію (з можливою перебудовою); вправи для розвитку словоформуючої та контекстуальної здогадки; вправи на розширення та скорочення структур, вправи на навчання прогнозування, контрольні вправи з тестовими питаннями.

Важливим завданням формування мотивації до професійної комунікації студентів-іноземців авіаційної галузі є навчити студента опановувати нову спеціальну термінологію й оперувати нею, аргументовано висловлювати власну думку, аналізувати факти, опонувати та вміти дискутувати.

За нашими спостереженнями, значна кількість іноземних студентів не вміє самостійно працювати з науковими текстами та довідковою літературою, також вони не вміють

контролювати та оцінювати результати своєї діяльності, раціонально розподіляти та економно використовувати час, відведений на самопідготовку.

На нашу думку, існує низка причин, які заважають результативності самостійної роботи іноземних студентів, яка має певну специфіку, що обумовлена наявністю таких чинників:

- мовного бар'єра, зумовленого недостатнім рівнем володіння студентами-іноземцями мовою викладання, та здатного суттєво впливати на процес підготовки до занять і засвоєння навчального матеріалу в аудиторний та позааудиторний час;

- відмінностей у навчанні в закладах середньої освіти інших країн, що, своєю чергою, призводить до погіршення адаптації студентів-іноземців до системи вищої освіти України;

- базового рівня освіти іноземних громадян, котрий, як правило, у більшості з них залишається досить низьким і ускладнює засвоєння навчального матеріалу;

- психоемоційного напруження іноземних студентів у результаті зміни культурного та соціального середовища.

Крім того, швидкий темп викладання нового навчального матеріалу на заняттях не дає можливості осмислювати та засвоювати зміст нової інформації, що ускладняється відсутністю в іноземних студентів умінь відкидати додаткову інформацію та конспектувати зміст основних понять. Наслідком цього є необхідність студентів-іноземців у позааудиторний час самостійно опрацьовувати незрозумілий матеріал за підручниками.

Доцільно зазначити, що на діяльності самих ЗВО впливають певні чинники, до яких можна віднести: невеликий досвід педагогів вищої школи щодо викладання навчального матеріалу одночасно для іноземних та вітчизняних студентів, недостатній рівень міжкультурної комунікації викладачів ЗВО, незначна кількість англomовних викладачів, а також недостатня кількість навчально-методичних матеріалів для самостійної роботи іноземних студентів із загальних та

спеціальних дисциплін тощо. Побутує думка, що скорочення кількості аудиторних занять, збільшення обсягу матеріалу для самостійної роботи не повинно погіршувати якість підготовки іноземних студентів. Тому необхідно здійснювати організацію самостійної роботи іноземців, дотримуючись дидактичних принципів, які визначають її специфіку. Навички та вміння самостійної роботи студентів-іноземців формуються в результаті спеціально розроблених завдань, які стають органічним склаником освітнього процесу.

Ефективність самостійної роботи іноземних студентів авіаційної галузі залежить від багатьох факторів: організації, змісту, взаємозв'язку, характеру та видів завдань, а також результатів її виконання. Вважаємо, що формування мотивації до професійної комунікації значною мірою обумовлено індивідуальними особливостями студента-іноземця та спрямоване на розвиток індивідуальних властивостей особистості, тому перед викладачами постає завдання – розвивати розумову діяльність студента-іноземця, критичне мислення, виховувати самостійність мислення. Отже, у даному випадку викладач виконує роль консультанта, який планує, контролює та оцінює самостійну діяльність іноземних студентів.

Упровадження педагогічної умови – *оптимізація самостійної роботи іноземних студентів під час вивчення англійської мови* – сприяє організації навчання, метою якої слугує засвоєння, поглиблення, закріплення знань та їх застосування на практиці. Самостійна робота передбачає додаткове самостійне опрацювання вивченого матеріалу, підготовку повідомлень та рефератів, що пов'язані з професійною тематикою, створення мультимедійних презентацій тощо без участі викладача.

Таким чином, у контексті нашого дослідження можемо констатувати, що самостійна робота студентів-іноземців – це спланована, раціонально організаційна та методично спрямована пізнавальна діяльність іноземних студентів для досягнення конкретного навчального результату, який здійснюється під керівництвом викладача.

Експериментальне дослідження надало змогу апробувати

обґрунтовані педагогічні умови формування мотивації іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації. Апробація педагогічних умов реалізована в освітньому процесі ЛЗВО за участю майбутніх фахівців авіаційної галузі впродовж трьох етапів: організаційно-цільового, репродуктивно-практичного та креативно-продуктивного. Констатовано, що показники студентів-іноземців експериментальної групи вищі, ніж у студентів-іноземців, які навчалися за традиційною програмою. Це демонструють отримані під час дослідження результати: після формувального етапу експерименту в експериментальній групі зменшилася чисельність учасників з низьким рівнем сформованості мотивації до професійної комунікації. У цей же час збільшилася кількість досліджуваних із середнім і високим рівнями сформованості мотивації відповідно. Група суттєво зросла якісно, а її кількісні показники після експерименту значуще перевищують відповідні показники до експерименту. Результати наукового дослідження дають підстави стверджувати, що виявлені педагогічні умови є ефективними та забезпечують формування мотивації іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації англійською мовою.

Отже, виявлені педагогічні умови мають теоретико-практичне підґрунтя, адже сприяють формуванню професійно значущих знань, навичок і вмінь студентів, оскільки уможливають варіативність освітнього процесу й психологічного навантаження, узгоджених із кожним етапом підготовки до професійної комунікації. Виокремлення педагогічних умов, спрямованих на інтенсифікацію англійського освітнього процесу авіафахівців, уможливило формулювання низки висновків: професійна діяльність іноземців – майбутніх авіафахівців пов'язана з професійною та міжкультурною комунікацією, переорієнтовує освітній процес на полікультурність; навчання в ЛЗВО відбувається з активним впровадженням ІКТ та потребує постійного вдосконалення змісту навчальних дисциплін.

Список використаних джерел

1. Азатьян В. І. Педагогічні умови розвитку професійного самовдосконалення майбутніх авіадиспетчерів в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кіров. льотна акад. нац. авіац. ун-т. Кіровоград: КЛА НАУ, 2015. 199 с.
2. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. Москва: Просвещение, 1982. 191 с.
3. Бодненко Д. М., Варченко Л. О., Жильцов О. Б. Тестовий контроль знань студентів у системі Moodle: навч.-метод. посіб. / за ред. О. Б. Жильцова. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 112 с.
4. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2008. 23 с.
5. Ващенко С. В., Мороз М. В., Сайко М. М. Шляхи організації самостійної роботи студентів напряму підготовки «Екологія» в процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 4. С. 35–40.
6. Векслер С. І. Розвиток критичного мислення учнів у процесі навчання. Київ: Радянська школа, 1971. 59 с.
7. Клименко Н. О. Формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Луганськ. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ. 2005. 22 с.
8. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків: Видавництво НУА, 2005. 360 с.
9. Коваленко Ю. А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов. *Іноземні мови*. 1999. № 4.

10. Коротун О. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх студентів-іноземців у допрофесійній підготовці: дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2012. 205 с.

11. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхом модернізації. Київ: Грамота, 2003. 216 с.

12. Логвіненко В. Г. Самостійна робота студентів у середовищі дистанційного навчання Moodle. *Современные инновационные технологии подготовки инженерных кадров для горной промышленности и транспорта 2015*: Сборник научн. трудов межд. конф. Днепропетровск: НГУ, 2015. С. 348–355. URL: <http://okmm.nmu.org.ua/ua/2015/Логвіненко.pdf> (дата звернення: 12.08.2018).

13. М'ястковська М. О. Посилення міждисциплінарних зв'язків загальної фізики та інформатики у підготовці студентів. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. 2013. Вип. 19. С. 310–312.

14. Меллинг Мэксин. Электронное обучение. Рекомендации руководителям библиотечных и информационных служб: сб. ст. / под ред. Мэксин Меллинг; пер. с англ. Н. А. Багровой, К. Э. Корбут; науч. ред. пер. Я. Л. Шрайберг Москва: Омега-Л, 2006. 224 с.

15. Михайличенко І. В. Курсова робота як форма позааудиторної самостійної роботи студентів ВНЗ. *Шляхи вдосконалення позааудиторної роботи студентів*: матеріали наук.-метод. конф., (м. Суми, 28–29 квітн. 2016 р.). Суми: Сумський держ. ун-т. С. 52–54.

16. Мізіна. О. І. Організація самостійної роботи іноземних студентів в умовах кредитно-модульної системи. *Навчання іноземних студентів в Україні: традиції, реалії, перспективи*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., (м.Полтава 2 квітня 2015 р.). Полтава, 2015. С 188–193.

17. Морзе Н. В. Формування й оцінювання ІК-компетентностей науково-педагогічних працівників в умовах впровадження дистанційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. Вип. 6. URL: <http://journal>.

itita.gov.ua/index.php/itlt/article/view/758/568#.VUsDhtLtmko
(дата звернення: 12.08.2018).

18. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. Казань: Изд-во Казанского ун-та. 1975. 302 с.

19. Пазюра Н. В. Використання масових відкритих онлайн курсів та соціальних мереж для формування комунікативної компетентності студентів неангломовних країн. *Вісник Черкаського університету*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 6. С. 115–121.

20. Про Національну програму інформатизації: закон України URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98> (дата звернення 07.07.2018).

21. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (дата звернення: 07.07.2018).

22. Скоморовська Н. Б. Розвиток критичного мислення старшокласників на уроках української літератури: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2016. 16 с.

23. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення: посіб. для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

24. Тягло А. В., Воропай Т. С. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века. *Постметодика*. 2001. №3 (35). С. 19–26.

25. Тягло О. В. Критичне мислення: навч. посіб. Харків: Основа, 2008. 189 с.

26. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2 вид., переробл. і доповн. Київ: УРЕ, 1986. 800 с.

27. Lipman M. Critical thinking: What can it be? Institute of Critical Thinking. Resource Publication, 1988. Series 1. Vol. 1. 12 p.